

Miten esihistoria ohjaa nykyajan tutkimusta?

Andrew Shryock ja Daniel Lord Smail (toim.): Deep History. The Architecture of Past and Present. University of California Press 2011. 342 s.

Historiantutkijat jättivät esihistorian heti, kun sen löysivät, toteavat Andrew Shryock ja Daniel Lord Smail toimittamassaan teoksessa *Deep History: The Architecture of Past and Present*. Ilkikurinen huomautus liittyy tietysti siihen, että vasta niin sanottu darwinilainen kumous teki ihmisen satojentuhansien ja miljoonien vuosien takaisesta historiasta ylipäättään menneisyyttä. Muutos ei vaikuttanut länsimaiseen historiankirjotukseen sillä tavalla kuin olisi voinut olettaa. Edelleen sivistyksen kertomukset alkavat siitä, mitä kutsumme antiikin ajaksi, ja ne keskittyvät perin valikoituun alueeseen.

Yhdessä muiden kirjoittajien kanssa Shryock ja Smail purkavat käsityksiä ihmisen kaukaisesta menneisyydestä eli siitä, mitä kirjoittajien mielestä epäonnistuneesti on kutsuttu esihistoriaksi. Historiatieteen sitoutuminen kirjallisiin lähteisiin yhtä lailla kuin ihmisen esihistorian hylkääminen johtivat rajoituksiin, jotka yhä haittaavat kulttuurien kehityksen ja nykyajan ymmärtämistä.

Teos on "paleohistoriaa" ja rakentuu käsitteelle "pitkä historia" (*deep history*). Käsite on paljon laajempi kuin Fernand Braudelin jos sinänsä tavallista avarampi "pitkä kesto" (*longue durée*).¹ Kirjoittajat

1. Fernand Braudell: *The Mediterranean and the Mediterranean World*

kehittävät analyysin välineitä, joilla ihmisen historian pitkäaikaisia ilmiöitä voidaan selittää. Nämä käsitteet myös yhdistävät ”pitkän historian” myöhempien aikojen tutkimukseen.

Historiankirjoitusta hallitsee valtakuntien ja kansakuntien vaiheisiin keskittynyt kehityskertomusten kaava. Sen valtiollis-ideologinen malli, jonka syntyyn vaikutti paljon muun muassa G. W. F. Hegel, muotoutui nykyiselle 1800-luvulla. Malli perustuu ajatukselle, jonka mukaan voitettuaan villin luontonsa ihminen alkoi kasvaa luonnon valtiaaksi. Historia syntyi, kun ihmisyyttä heräsi pysähtyneestä luonnontilastaan eli ”esihistoriasta” ja nousi biologiasista kohti kulttuuria ja perinteistä kohti modernia eli valkoisten miesten johtamia kansakuntia. Samalla syntyivät poliittisen tietoisuuden subjektit, kuten valtiot ja kansakunnat.

Valtiot ja kansakunnat kuvataan syntyvänä ja kuolevana, kuten ihmisyyksilö. Kehityskertomuksella on sama kaava kuin luomiskertomuksella Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa. Kertomusta hallitsevat muodot, joita Shryock ja Smail kutsuvat samankaltaisuuksien arkkitehtuuriksi. He eivät arvostelee narratiivisuutta sinänsä vaan katsovat menneisyyttä koskevan argumentoinnin perustuvan retoriisiin ja narratiivisiin keinoihin. Tosiasiat saavat selittävän voimansa kertomuksena. Ongelma on itsensäenselvyyksissä, jotka syntyvät, kun kertomuksen yhteys kertomuksen synnyttämisen lähtökohtiin sekä narratiivin metaforioihin ja analogioihin jää esittämättä.

in the Age of Philip II, Volume 1. University of California Press 1995/1972 (ranskankielinen alkuteos 1949, 2. painos 1966). Smail pohti käsitettä ”pitkä historia” jo teoksessaan *On Deep History and the Brain*, University of California Press 2007.

Darwinilaisen kumouksen myötä historiankirjoitus irtosi juutalais-kristillisestä pakkopaidasta. Kertomuksen kaava ei silti muuttunut. Se vahvistui entisestään tutkimuksen uusien keinojen avulla. Jo aikaisemmin oli syntynyt mahtisukujen vaiheisiin keskittynyt genealogia eli sukututkimus. Kun tieteellisessä työssä alettiin karsastaa pelkkiä sukuuuteloita, oli jo syntyneissä uusissa kertomuksissa sorrettujen ryhmien, kuten työväen ja naisten historiasta. Nämä tarinat eivät haastaneet valtiollis-ideologista kaavaa vaan järjestäytyivät sen sisälle. Kertomuksen ala kasvoi mutta muoto pysyi samana.

Myös luonnontieteen uudet keinot tukevat vanhaa kertomuksen muotoa. Isän ja äidin genealoginen kaava elää – kirjaimellisesti – myös DNA-tutkimusten tuloksissa, kun mitokondriaalinen DNA luetaan naisten ja Y-kromosomi miesten kautta. Siten malli on edelleen raamatullisen sukupuun mukainen. Ihmisen alkupuutarha eli raamatullinen Eden sai luonnontieteellisen kaavan.

Sukupuun kaava ei tule Raamasta vaan on hyvin vanha tapa järjestää ihmisten suhteita ja sidonnaisuuksia. Myös valtio kuvataan ikään kuin valtioruumiiksi, jolla on henki, sielu ja historia. Sukujen ja heimojen ylle on rakentunut uusia hierarkioita, mutta rakenteet kasvavat kuin fraktaalit, sillä ne säilyttävät muotonsa, vaikka kokoluokka suurenee. Kompleksisuuden teorioista tutut fraktaalit esitelläänkin yhdeksi keinoksi hahmottaa kehityksen malleja. Toinen käsite on *kinshipping* eli sukulaistaminen. Käsite lienee paras kääntää sukulaisuudeksi. Se tarkoittaa tapaa, jonka avulla samaisuutemme meitä ennen eläneisiin ja jälkeemme tuleviin. Sukulaisuus määrittää samanlaisuuden ja keskinäiset velvoitteet sekä tekee eron muihin. Sukulaisuus on narratiivin kude.

Sukulaisuus on yksi historiallisen ajattelun vanhimmista ja vaikuttavimmista muodoista. Se on sosiaalitekniologiaa, joka luo verkostoja ja yhdistää nekin, jotka eivät ole läsnä. Se on näkymätön yhteisö, toteavat kirjoittajat ja viittaavat Benedict Andersonin kuuluisaan teokseen.² Sukulaisuuden käsitettä voitaneen käyttää kirjallisen merkityksensä lisäksi muissa yhteyksissä hahmoteltaessa samanlaisuuksien ketjuja.

Kirjoittajien lähtökohdissa on jotakin samaa kuin saksalaisella Karl Lamprechtilla, joka luomastaan sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta arvosteli suurmieshistoriaa 1800- ja 1900-luvun vaihteissa.³ Lamprechtilainen sosiaalishistoria johti lopulta vain uudelleen kansalliseen tarinaan eikä muranut hegeliläisen valtioidean historiankirjoitusta. Shryock ja Smail kumppaneineen hakevat aseita ”pitkästä historiasta” ja luonnontieteistä. Tekijät korostavat kehityksen ennustamattomuutta vaikka yhtä lailla sen keskeisten muotojen toistuvuutta. Tämä kuulostaa ristiriitaiselta mutta käy järkeen niiden mielessä, jotka ovat tutustuneet fraktaaleihin. Se, että ihmisen luomat järjestelmät ovat osaltaan biologisperustaisia, on ollut askel askeleelta vahvistuva näkemys biologiassa ja käyttäytymistieteissä. Historian- ja kulttuurintutkijoiden kentällä tilanne on toinen. Kulttuurijärjestelmiä tarkastellaan edelleen lähes poikkeuksetta biologisista seikoista riippumattomina. Kulttuuritiet-

2. Benedict Anderson: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New Edition. Verso 2006. (Alkuteos 1983.)

3. Lamprechtista, ks. esim. Louise Schorn-Schütte: *Karl Lamprecht. Kulturgeschichte zwischen Wissenschaft und Politik*. Vandenhoeck & Ruprecht 1984.

teissä on ollut vaikea hyväksyä evoluutiota.

Teoksessa käsitellään myös mielikuvituksen syntyä ja sen merkitystä sekä monia muita näkökohtia. Tavaroiden merkitystä katsotaan uudella tavalla. Esineet, kuten työkalut ja statussymbolit, muuttuvat ruumiin viestien jatkeeksi, muuttavat aivojemme toimintaa ja ovat keskeisiä ihmisen, ryhmien ja kansakuntien identiteetille. Kulutusyhteiskunnan piirteet eivät näytä yllettäviltä, ja Smail on niitä jo aikaisemmin selittänyt myös aivokeemiaan liittyvillä tekijöillä (2007). Lienee niin, että Karl Marxin jälkeen tavaralle ei ole annettu näin suurta arvoa historiateorioissa.

”Pitkän historian” näkökohdat liittyvät läheisesti siihen, mitä David Christian ja Fred Spier ovat kutsuneet ”suureksi historiaksi” (*big history*).⁴ Tieteiden raja-aidat ryti-sevät kirjan sivuilla – myös kulttuuritieteiden ja luonnontieteiden rajat. Kirjoittajina on kolme historioitsijaa, kaksi kulttuuriantropologia, kielitieteilijä, primatologi sekä perinnöllisyystutkija ja kolme arkeologia, mutta artikkelit ovat yhteisartikkeleita. Tällainen näkökulmien laajentaminen tuo kovia haasteita paitsi tutkimukselle myös opetukselle.

– MARKO NENONEN

4. Fred Spier: *Big History and the Future of Humanity*. Wiley-Blackwell 2010.